

Balogh András

Könyvtár(os), ami (aki) összeköt

Egy hermeneutikai könyvtárfogalom tézisei nemzetpolitikai kontextusban, a hálózati társadalom világában

„Csak a könyv kapcsol múltat a jövőbe, invadék lelkeket egy nemzeté szöve.”

Babits Mihály: Rítmus a könyvről

Bevezetés: a hermeneutikai könyvtártól a hermeneutikai nemzetig és viszont

Mielőtt elmerülnénk a hálózatiságban testet öltő, virtuális nemzeti közösségekről szóló kulturális diskurzusokban, a nemzetpolitika könyvtárral kapcsolatos diszkurzív valóságának kérdéseiben, hadd utaljak vissza arra, hogy az a megtiszteltetés ért munkáltatóm, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár részéről, hogy 2015. október 3-a és november 7-e között delegált tagként részt vehettem a *Könyvtár, ami összeköt – Kárpát-medencei fiatal magyar könyvtárosok együttműködése* elnevezésű programsorozatban. Ezt az együttműködési fórumot Kövér László házelnök hívta életre 2011-ben, és magától értetődő, hogy a magyar könyvtárosság szakmaiságát a határon innen és túl is erősítő programnak a Parlament Közgyűteményi és Közművelődési Igazgatósága, azon belül is természetesen az Országgyűlési Könyvtár ad otthont, valamint évről évre koordinálja, tervezi, szervezi, lebonyolítja az eseménysort.

Ennek az egy hónapig tartó „összetartásnak” a „műfaji” meghatározása nem egyszerű: éppúgy lehet tapasztalatcsereként, mint továbbképzésként definiálni, vagy akár szakmai szimpóziumnak, diskurzusnak, illetve, általánosságban, sajátos szakmai együttműködési platformnak, informális „csapatépítésnek” is nevezni. A rendezvénysorozatra 2015-ben először a tíz határon túli és vidéki könyvtáros mellett kilenc budapesti könyvtár is delegált tagokat, intézményüket és az anyaországi könyvtárügyet képviselendő. A budapesti tagok delegálása jó ötlet volt, hiszen a magyar államiság, parlamentarizmus és a magyar könyvtári rendszer központja is a főváros; az itteni „nagy könyvtárak” egyben „szakmai központok”. Aki Budapest nagyobb könyvtárait meglátogatja, már megismeri a könyvtári rendszer vázát. Fontos azonban, hogy vidékre, sőt a határon túlra is kitekintsünk,

ahogy maga a program is tartalmazott számos vidéki szakmai kirándulást. A mai korszerű könyvtári együttműködési és szolgáltatási rendszer nemcsak az országhatárokat lépi át, de a könyvtár fogalmi, nemegyszer intézményes kereteit is. Ez az egyszerre fizikai és hermeneutikai-elméleti határátlépés igencsak izgalmas geopolitikai szituáltság közepette történik: „tektonikus” erők játszanak a történelem lapjain, amelyeknek ugyancsak áramlási és töréspontjaiban van Magyarország. A történelem – Heidegger terminológiájával szólva – „kéznél-lévővé” lett, hiszen „mozgását” bárki megtapasztalhatta, aki például a migrációs problémával szembesült, akár egy fővárosi téren, akár vidéken, a migrációs útvonalaknál, vagy éppen az országhatáron. A globális média közvetítette történelmi események immár nem „valahol” a világban történnek, hanem akár lakhelyüinktől egy sarokra egy téren, vagy éppen házunk kertjének végében. Hegel még lovon látta – Napóleon képében – belovagolni a világtörténelmet a német világba, manapság a világtörténelem máshogy közelít Európához. A történelmi jelenvalólét szó szerint ittlétként mutatkozik, amennyiben a világtörténelem temporalitása a magyarság számára ismét „valós” idejűvé, földrajzilag „elérhetővé” vált. Ilyen legutoljára 1989-ben történt, azt megelőzően pedig 1956-ban, amikor is a „*az ország egy pillanatra szubjektívvé vált*”.¹ Akkor a szovjet tankok „*állították helyre a történelmi objektivitást*” (Kertész Imre), ma a migráció és az Európai Unió. A magyarság számára ennek a történelmi temporalitásnak a „betörése”, kéznél-lévősége ambivalens érzésvilágot implikál. Egyrésztől feltámasztja, ébren tartja a kollektív történelmi emlékezetbe burkolt történelmi emlékezet kollektív tudati (és tudatalatti) védekező és túlélő mechanizmusait, reflexeit, amely „visszavezetheti” a magyarságot a létfeledésből a „fakticitásba”.² Másrésztől, a Kárpát-medence geopolitikai pozicionáltságából és történelméből adódó sajátos, „határhelyzeti lét”³ lehetőség a magyarságnak egy olyan autentikus létmód megélésére, amely a magyarság létének legmélyebb ontológiai lényegébe, a megmaradás kérdéseibe vezet. Az „egzisztenciális” fenyegetettség „létmódja” a globális korra sajátos módon alakult át „fizikai” fenyegetettséggé, amely létmód éppen a kultúrában és a nyelvben található meg létkérdéseinek kulcsát. Az egzisztencia kifejezés itt szó szerint értendő, hiszen a magyarság csak lassan, mintegy húsz évnyi rendszerváltató időszak után ismerte fel a létvesztés, létfeledés és annak politikailag összefüggő történelmi-ontológiai komponenseit; a globális korszak és globális hatalmi erőviszonyok mechanizmusai közötti lokális összefüggéseket. Ez a felismerés a maga egzisztenciális valójában a közelmúltban három nemzetközi dimenzióban jegecesedett ki: a 2008-as hitelválság és folyományai, az ukrán válság, végül, talán „legfontosabbként”, a migrációs válság. E külső válságstruktúra ontológiai szerkezetéhez kapcsolódva nagy részben ebből adódik a belső válság, amelyre a történelmi és geopolitikai pozicionáltság „rágégit”. Nem e tanulmány szerzőjének feladata, hogy akár nagy vonalakban is feltárja azt a gazdasági-pénzügyi és politikai struktúrát és irányultságot, amely a globális kapitalizmus részeként „közel hozta” létkérdéseinket, mégsem lehet a kultúrafinanszírozás problémakörét – mint ahogy semelyik ágazat problémáját sem – elszakítani ezektől a struktúráktól. Ebben a történelmi szituációban nagy érték minden olyan kulturális együttműködési platform, politikai kezdeményezés, amely megerősíti, elmélyíti a kulturális szektor informális és szakmai kapcsolatait.

Az ösztöndíj-program egy hónapja alatt az együttes jelenvalólét fizikai átérésén túl számos olyan inspirációt kaptam, amely szakmai-tudományos érdeklődésemet motiválta, új irányokba indította. A Parlament és az Országgyűlési Könyvtár szimbolikusan is a leg-

ideálisabb hely egy határon inneni és túli könyvtári együttműködés rendszer „bázisául”, hiszen a magyar nemzet közjogi egyesítésének törvényi letéteményese, felhatalmazója és felhatalmazottja, jogi-politikai „koordinátora” maga az Országgyűlés, a Parlament, illetve a kormány. A fiatal könyvtárosok együttműködésének fő célja az, hogy az egy hónapos együttlét során intenzív szakmai programokat, könyvtárlátogatásokat, konferenciákat, könyvtári rendezvényeket, kiállításokat és egyéb más eseményeket, kirándulásokat bonyolítsanak le. A magyar könyvtári rendszer alapintézményei mind szerepelnek a programokban, hiszen egy hatékony, a hivatalos könyvtári-szakmai kapcsolatok, hálózatok mellett, „felett” működő együttműködési rendszer létrehozásához fontos ismerni a könyvtári rendszer meghatározó intézményeiben folyó munkákat. Ez az ismeret nemcsak az együttműködést és a kölcsönös párbeszédet mélyíti el, de a könyvtáros mindennapi munkája során is hasznosul, hiszen a könyvtárak sajátos hálózati-ágazati rendszere – amelyen keresztül megvalósul a használók kiszolgálása, közösséggé szervezése – eleve megköveteli, hogy rendszerszinten is jobban ismerjük a működést, több informális nexus épüljön a könyvtárosok és a könyvtárak között. A modern könyvtári intézményrendszer tehát már eleve úgy lett ki- és átalakítva, hogy a könyvtárak dokumentum- és információs erőforrásait hálózatba szervezi mind lokális, mind regionális, mind globális szinten. Aki belép a magyar könyvtári rendszer bármely szolgáltató helyére, az a teljes magyar könyvtári rendszer erőforrásaihoz is hozzájuthat a könyvtár infrastrukturális hálózatán keresztül. A könyvtári együttműködés rendszere⁴ azonban nem csupán és nem kizárólag a könyvtári hálózatok bejárattott, formális, magyar és nemzetközi kapcsolati és hálózati rendszerét kell magába foglalja, hanem – nem utolsó sorban, nemzet- és kultúrpolitikai dimenzióban – perspektívában is kell tekintenünk a könyvtári rendszerre, a könyvtárosok személyiségére, sokirányú szakismeretére, közösségszervező jártasságára. Arra a könyvtári rendszerre, amely ideális médiuma és megtestesítője a nemzetmegtartás szellemi-kulturális kritériumainak, hiszen 2011-es adat szerint a kulturális intézmények közül a könyvtárak képviselték a legnagyobb arányt.⁵ Ez az intézményi háló óriási erőforrást, közösségi potenciált – nem mellesleg dokumentum- és információforrást – képvisel. Ha mindehhez hozzáadjuk a határon túli magyar könyvtárakat, a könyvtárosok tudását, dokumentumait, informális kapcsolatrendszerét egymással és a kulturális szféra egyéb szereplőivel, akkor helyes döntésnek és módszertani kiindulási elvnek látszik, hogy határon inneni és túli (fiatal) magyar könyvtárosok informális közösségének megteremtésével próbáljuk motiválni, fejleszteni, inspirálni az új könyvtári együttműködési rendszert.

A 2015-ben már ötödik alkalommal megrendezett eseménysorozat azzal kecsegtetett, hogy a mindennapi, rutinszerű munkaköri kötelességek alól „felszabadulva”, határon túli és hazai kollégák szakmai rendezvénysorozaton, sajátos, csapatépítő jellegű „összetartáson” ismerkedjenek az ország könyvtárügyével, ismerkedjenek egymással; alakíthatóan évről évre bővülő személyes, intézményi, baráti, határokon is átívelő kapcsolatokat, kapcsolati hálót. A téma, tudományos asszociációit tekintve, számomra ideális (interdiszciplináris) kutatói epizód is egyben; elmélyíti, kiegészíti és egyesíti a „hermeneutikai fordulatot” követő, és az azt megelőző érdeklődési-kutatási körömet. A 2015-ös év abból a szempontból is fontos szerepet játszik szakmai pályafutásomban, hogy éppen tíz évvel ezelőtt kezdtem publikálni a *3K*-ba cikkeket, az akkor centenáriumát ünneplő FSZEK felújításának eredményeként először megfogalmazódó *biblioplasza modell* fogalmi kezdeményeivel. Érdeklődésem, különösképpen a 2008-as világgazdasági válság hatásának be-

gyűrűzése következtében, a könyvtárak, a könyvtárpolitika, a könyvtárügy globális faktorokra visszavezethető lokális fenntarthatósági problémáinak komplex kérdései, trendjei felé fordultak. Ennek a kérdéskörnek a tárgyalásakor felhívtam arra a figyelmet, hogy a tágabb hazai és a még tágabb közép-kelet-európai könyvtári horizonton a „világkockázat-társadalom” milyen kihívásokat jelent a közkönyvtárügy és a kulturális, illetve könyvtárpolitika fenntarthatósága számára. Ezekben az írásokban néhol már explicit formában is megjelenik a globalizáció argumentációs elméleti és valós terében újraértelmezett nemzetállamok ontológiai fennállásának kulturális és könyvtári jelentősége, kritériuma. A nemzetpolitikai, „nemzetállami” diskurzus egyes főnálló, főáramú tudományos tézisek és jelenségek (globalizáció) tükrében meghaladott elméleti és történelmi vitának tűnhet. Azonban számos, éppen a globalizáció által begyűrűző „megszaladási jelenség”⁷⁶ – lokális és globális egyenlőtlenségek növekedése, demokratikus deficitben is megnyilvánuló különbségek, migrációs válság, ökológiai kihívások – arra hívják fel a figyelmet, hogy speciális, kiélezett történelmi helyzetben, a történelem tektonikus mozgásai közepette az „államok feletti” struktúrákban értelmezett nemzetfogalom éppúgy anakronisztikussá, pusztán elméleti konstrukcióvá válhat, mint a XIX. században létrejött nemzetállamok fogalmi kritériumai, politikai keretei. Korunk nemzetpolitikai kihívásait új nemzetpolitikai, azon belül is új kulturális, kultúrpolitikai stratégiákkal, szakpolitikával lehet csak kezelni.

Kultúra, nemzet, könyvtár (hermeneutikai interpretációban és összefüggésben)

A könyvtár diszkurzív (szöveg)valósága

„Meggondolandó, hogy a technikailag uniformizált világcivilizáció korában lehet-e még – és mennyiben – otthonról [Heimat] beszélni.”⁷⁷ Ezeket a gondolatokat írja Heidegger nem sokkal halála előtt (1976-ban) egy jegyzetében,⁸ amikor a modernitás válsága a technológiai fejlődés és a társadalmi lét viszonyainak antagonisztikus kapcsolata „kritikus” szintre jutott a német-honi mester értékítéletében. Most kapcsoljuk ki e gondolatmenetből azt az ember életéből egyébként nehezen ignorálható, csak egyszer átélhető egzisztenciális körülményt, hogy néhány nappal később Heidegger meghalt, és a halál közelsége, a halál jelenvalóléte, az a tény, hogy valaki ontológiai értelemben is a halálán van, egy nagyon speciális egzisztenciális határhelyzet és létállapot, amely pesszimista gondolatokat indukálhat, alapvetően nagyon messzire mutató megállapítás. A mai korszellem „adta” egyik legfőbb jellemvonása az emberi világnak a mobilizáció. E komponens nemcsak az emberre magára értetődik, de a mobilizálódás, a mobilitás, a technikai-civilizációs lét alaptulajdonságává („tulajdonképpeniségévé”) vált. Az emberi ittlét jelenvalóságának konstrukciója a mobilizációban fejeződik ki, nemcsak a fizikai, de a virtuális világ realitásában is. Az elérhetőség, a kéznéllevőség, a jelenlét mind-mind a virtuális jelenvalólét alapkategorizációi, strukturális konstituenseivé lettek, hiszen a személyes – és nem utolsósorban virtuális – mozgásunkat, mobilizációnkat a technikai eszközök is támogatják. Lábnymunk már nemcsak az ökoszisztéma felől értelmezhető, de a digitális térben is releváns fogalom. Manapság, amikor a hűtőszekrény, a televízió vagy éppen a légkondicionáló berendezés távolról, az internet segítségével vezérelhető, akkor „fordított előjellel” is mondhatjuk, ha mi magunk fixen maradunk, amikor éppen otthonról dolgozunk, hogy a mobilizációnak van alárendelve a

teljes jelenvalólét. Így van, így lett ez a könyvtárral is, a virtuális könyvtári valósággal, az olvasó (használó) könyvtári jelen(való)létével, hiszen ma már nem elégszünk meg azzal, hogy egy-két könyvet elvisszünk magunkkal a nyaralásra, hanem egy „teljes könyvtárat” szeretnénk magunkénak tudni az egyre nagyobbodó tárhelyű e-könyvolvasó berendezések memóriájában. Mindezekkel a jelenségekkel kell összefüggésbe hozni a Heidegger- idézet egyfajta „antitéziseként” értelmezhető Babits-verssorokat. A könyv és a könyvtár temporalitása (időbeli létezése) teljesen átalakult a világhálónak, az elektronikus tartalmaknak köszönhetően. A könyv a virtuális térben közösségivé, bárholnan, akármennyi olvasó számára elérhetővé lett, a statikus, az eredeti szerezőtől ránk hagyományozott szövegek már nem minden esetben szentek, változtathatatlanok, hiszen „dinamikusan” átírható, hozzáférhető „szövegkontextusban” tárulnak fel előttünk a szövegvalóságok. A szövegek (könyvtári szövegvalóságok) mutatkozása – fenomenológiai értelemben vett jelenléte, észlelete – a könyvtár fenomenológiai-hermeneutikai mutatkozását, de facto társadalmi jelentését, szerepét is „átírta”. Szükséges volt ez a hermeneutikai⁹ fordulat a könyvtári szövegvalóságok, egyáltalán a könyvtár új, hermeneutikai-nyelvi szövegvalóságának kibontásához. A könyvtárfogalom hermeneutizálása egyfajta nyelvjátékokon (itt: beszélgetéseken) alapuló diszkurzív szövegvalóságot, diszkurzív kulturális teret teremt. És itt meg is találtuk a könyvtár első – és egyben legfontosabb –, nemzetpolitikai dimenzióban is értelmezhető médiumát; a magyar nyelvet.

A nyelv hermeneutikai értelmezésben beszélgetésnek tekinthető, azonban ez a koncepció a nyelvet nemcsak a közös nyelv felől értelmezi, hanem egyáltalán a nyelv ontológiai fennállásának kritériumai felől definiálja. „*Aki olyan nyelven beszél, amelyet senki más nem ért meg, az nem beszél. [...] a beszéd nem az én, hanem a Mi szférájához tartozik.*” – mutat rá Gadamer.¹⁰ Nyelv és nemzeti közösség nélkül nincs nemzeti irodalom, nincs megértés, értelmezés, hiszen a „*nyelv egymásbózt rendel bennünket*”.¹¹ A nyelvi közösség a megértés referenciája, az értelmezés diszkurzív közege. Keresve sem találunk a szövegek és a diszkurzusok intézményesülésének ideálisabb helyet, mint a hermeneutizált könyvtári tereket, legyen szó konkrét vagy absztrakt, virtuális és valós könyvtári terekről. A beszélgetés gadameri modelljét egyrésztől tehát a könyvtár (fenomenológiai) mutatkozásának ontológiai előfeltételeként vonhatjuk be ebbe a diszkurzusba; másrésztől egy hermeneutikai nemzetfogalom – és ebből fakadó diszkurzív nemzetpolitika – fundálásának közös kulturális platformjaként is tekinthetünk a könyvtár és a nemzet új dimenzióban felmutatott (kulturális) összefüggéseire. A kultúra szó nem azért került zárójelbe, mert kiegészítő, járulékos szerepre kárhoznánk, ilyesmi nagyon is távol áll tőlem, azonban a kultúra kifejezést a szocializmus korszaka, azzal, hogy a társadalmi egyenlőség egyik fontos dimenziójává, „harcává” tette, paradox módon el is koptatta, ki is üresítette. A kultúra ideologikus-metafizikai konstrukciója máig élő kulturális törekeket okozott és konzervált a magyar értelmiség soraiban. Nos, persze a kommunizmus is egyfajta „destrukció” volt, még ha nem is hermeneutikai, hanem ideológiai értelemben. A hermeneutika azonban nem ideológia, nem szellemi ellenzéki mozgalom, legfeljebb „módszer”. A fenomenológiai redukció hermeneutikailag kibővített szempontrendszer a kultúrában is azt keresi, hogy létezőt a léthez juttassa „vissza” a destrukció módszerével. A fönnálló – létezőnek a lét felé történő redukciója – destrualása olyan „projekt” és idea, amely számos félreértésre, gyanakvásra szolgáltathat okot, különösen egy olyan történelmi intézményrendszer-nél, mint a könyvtár. A kultúra filozófiai-hermeneutikai vizsgálata, teoretikus elemzése

azonban éppen azt célozza meg, hogy a „kultúra” mint „dolog” hogyan legyen eszköze a létező lét felé történő redukciójának, orientálásának, a tulajdonképpeniség, az el-nem rejtettség, az igazság autentikus médiumának. A létvesztés, a létfeladás élménye a mai európai embernek nemcsak hermeneutikai fogalmakban feltárulkozó eseménye, hanem az európai létszerkezet napi szinten megtapasztalható válsága. A magyarság számára paradox módon éppen ezek lettek a fakticitás alapkomponenseivé, hiszen egészen a török uralomig vezethető vissza a léttelenség hiánya. Heidegger az embert a leghátborzongatóbban otthontalannak nevezi, de azt is hozzáteszi – a *Bevezetés a metafizikába* című előadásában – „*hogy (az ember) a »lebíró« (über-nältigenden) létezővel, (lebíróval) szembeni erőszak-tevése¹² alapján és azok között erőszakhoz folyamodik.*” Mai világunkban az „erőszak-tevés” fizikai dimenziója mint a létfeladás „kiegyenlítő” szerepe jelenik meg például a migráció esetében, és mindez természetesen a kulturális-filozófiai diskurzusokban, a kultúrát intézményesen szolgáltató szférában is új gondolkodást tesz szükségessé.

A kultúra hermeneutikai¹³ felfogása alapvetően destrukciónak veti alá a kultúráról való metafizikai (pl. marxista) diskurzust, amikor az „erőszak-tételt” (Gewalt-tätigkeit) a lét alapkonstituensévé teszi. Az „erőszak-tétel” mindazonáltal új dimenzióval gazdagítja a kultúra fenomenológiai-hermeneutikai fogalomkörét, diskurzusát is. Olyan toposz ez, amelyben a kultúrát az európai egzisztencia és kultúra „határterületeim” kell – ebben a történelmi időben különösen is – újáértelmezünk, és amelynél létesített európai kultúránkban „radikálisabb” elképzelés nemigen lehetséges egy hermeneutikai „kultúrnemzet”¹⁴ programjához. Ha a kultúra nembeli-egzisztenciális, „létbeli” orientációs szerepét, az el-nem rejtettséget nem egyfajta elvont humanizmus céljában látatjuk, hanem a létező mögötti lét igazságainak feltárásában, akkor a kultúra és a könyvtár hermeneutikai interpretálása is gyökeresen más fogalmi és nyelvi valóságkonstrukciókat igényel. A kultúra a létet kell hogy szolgálja, a létező egzisztenciális, határhelyzeti (véges) irányultságát kell fenntartania az értelmezésben, a megértésben és az alkalmazásban. (Később fejtsük ki, hogy ebből is következően miért a nyelvben élő kultúra a legfontosabb a hermeneutikai kultúrafogalom interpretációja számára.)

A mai könyvtár multifunkcionális, multikulturális, komplex kultúrákövetítő és sokirányú intézményes kapcsolattal rendelkező közösségi térként már a fizikai valójában is hermeneutizált szféraként jelenik meg. A könyvtár „kitágított” értelmezési kontextusai megfeleltethetők a gadameri beszélgetés nyelvi modelljének. A nyelvjátékokban, diskurzusokban, beszélgetésekben feltárulkozó könyvtárfogalom értelmezései jóval túlnyúlnak a könyvtár hagyományos (metafizikai), azonosságfogalmon alapuló zárt értelmezési körén. A könyvtár destrukciója visszatérést jelent az „eredethez”, az olvasás „helyett”¹⁵ a szövegvalóság teremtéséhez, konstruálásához. Ha „a nyelv beszélgetés”,¹⁶ akkor az írásbeliség¹⁷ és az azt közvetítő intézmény hermeneutikai-fogalmi feltárulkozása is annak minősíthető. A közösségi könyvtár hermeneutikai ideája tehát írott szövegek diszkurzív platformjaként definiálják a könyvtár hermeneutikailag kitágított fogalmi horizontját. Ebben az értelmezési kontextusban a könyvtár a megértésben dinamikusan változó, folyamatosan felülíródó szövegek diszkurzív halmaza. Ha a hermeneutikai könyvtárfogalom diszkurzív-nyelvi valóságát keressük, akkor azt minden webes tevékenységhez valamiképpen hozzárendelhetjük, (vagy inkább fordítva!), hiszen tartalmak keresése, megosztása, előállítás, az ezekhez hozzárendelt diszkurzív (web2-es) platformokon keresztül a gadameri beszél-

getési modell a hermeneutizált könyvtár fennállásának fundamentálonológiai conditio sine qua nonjává válik.

A nemzetpolitika (kulturális), diszkurzív valósága: a nyelvben élő nemzet politikai nyelvjátékai¹⁸

Rámutatottam arra, hogy a korszellem a könyvtárat is megérintette; mintha a könyv, a szöveg maga is – és nem csak olvasója – egy kicsit „otthontalanná”, egyben határtalanul nyitottá is válna a virtuális térben, fix térbeli helyek híján. Ez az adottság azonban éppúgy tekinthető előnynek, mint hátránynak, ami nagyon is attól függ, hogy a virtuális tér adta mobilitás a kultúrát merrefelé nivellálja. De maguk a változás irányai sem egyértelműek az eredményeket tekintve. A „rombolás” elvben nagyon termékeny szintéziseket, szimbiózisokat hozhat létre. (Vagy egyenesen visszatéríthet a hagyományhoz, a lét alapkérdéseire, ahogy a hermeneutikai destrukció végzi.) Más, de egyáltalán nem mellékes kérdése a kultúrának a kulturális-esztétikai színvonal problémája. A marxista filozófia, művelődéspolitikai hierarchikus-ideologikus (metafizikai) kultúrafelfogásáról hasonló ellentmondás mutatható ki: az ideológiai alapú értékhierarchia sok, valóban értékes művet preferált és sok értéktelent valóban diszkreditált. (Míg számosat megtűrt.) A probléma abban állt, hogy időnként – megint csak ideológiai megfontolások következtében – éppen fordítva történt a „rostálás”. Ezek az értékpreferenciák szerinti törésvonalak a rendszerváltozás után más-más értékek alapján „újratermelődtek”. A nemzeti – „nemzetietlen” (népi-urbánus) szembeállítás káros a kulturális fejlődés szempontjából, de hermeneutikai, nemzetpolitikai, kulturális szegmenseit tekintve is. A szubjektum-objektum kettősségére (osztály-kultúra, nemzet-kultúra) építkező kultúrpolitika ideje végképp lejárt, hiszen a hermeneutika éppen e dichotómia meghaladásának programját tűzte ki célul. A kultúra hermeneutikai lényege éppen abban áll, hogy értelmezések, diskurzusok, beszélgetések szülessenek róla, amelyek az esztétikai élményt és a recepcióelméleti hatásmechanizmust hermeneutikai alapokra helyezték, a kultúra által képviselt műveket a lét igazságának fényében feltárják. A hermeneutizált könyvtármodell ebből a szempontból egyrésztől tartalmazza a „hermeneutikai keretet”, a szövegek választékát, diszkurzív platformját megteremtve, másrésztől „teret” ad a befogadásra, értelmezésre, megértésre, alkalmazásra (tehát a hermeneutika kör teljességére,¹⁹) hiszen a szövegekről szóló diskurzusok, beszélgetések is közösségi felületeken zajlanak. „*A kibomló világ napvilágra hozza a még el nem döntöttet, a mérték nélkülit, és így felhívja a mérték és döntés rejtett szükségességét*” – írja Heidegger a *Műalkotás eredete* című művében. Ennek az esztétikai mértéknek, megértésnek nagy szerep jut a közösségi médiában, hiszen gondoljunk csak például a *moly.hu* közösségi oldalra, ahol egy-egy műhöz sokféle értelmezést, diszkurzív platformot találunk. A kultúraelsajátítás új technológiai felületei és adottságai lehetővé teszik, hogy megpróbálkozzunk annak a felvázolásával, miként lehet a szövegeknek az olvasás és írás általi dekonstrukciójával újradefiniálni a kulturális-politikai nemzeti közösséget (autentikusságot) teremtő posztmodern könyvtári világot. A kérdés rendkívül sokrétű, sokdimenziós tudományos probléma, ahogy a mai, posztmodern könyvtár és nemzeti létállapot is az.

A Könyvtár, ami öszeköt – Kárpát-medencei fiatal magyar könyvtárosok együttműködésének programja vonatkozásában azonban nemcsak az töltött el nagy örömmel, hogy bizalmat kaptam fiatal könyvtárosként „könyvtáram” képviselőre, hanem az is, hogy már a felkérés

során világossá lett, hogy ennek a bő hónapnak a konkrét eseményei, történései ürügyén érdemes egy elméleti, hermeneutikai-politikatudományi horizonton is diskurzust nyitni a könyvtárról mint nemzetpolitikai tényezőről. Különösen fontosnak ítélem ezt a diskurzust a magyarság közjogi-kulturális egységének helyreállításához való intézményi és szakmai hozzájárulásban, együttműködésben, de abból a szempontból is, hogy a kultúra „léte” mindig valami „mást”, valami olyan (hermeneutikai) többletet tartalmaz a közösség politikai létezésén túl, amit a politika sajátos nyelvjátéka, nyelvi valóságkonstrukciója nem tud kifejezni. Ehhez azonban magát a hagyományos politikát is meg kell „haladnunk”, diszkurzív elvűként kell róla gondolkoznunk. Heidegger számára a politikum a létre ráakódott, ezért eltávolítandó létező, hogy a politika eredeti ontológiai státuszáig, a „polgári” közösségig (polisz) visszajussunk. A közösségi „lét” mint a jelenvalólét sajátos közege (autentikussága-tulajdonképpenisége) tárulkozik fel előttünk a web2-es, együttes jelenvalólét során, hiszen a közösség közvetlenül adott formában létezik. A virtuális valóság realitása sajátos (politikai) közösséget és diskurzust is teremt a polisz közösségi értelmében, hiszen, mint többször állítottuk, a web2 maga a beszélgetés, a diskurzus. **A virtuális valóság közösségi jellegénél fogva alapvetően hermeneutizálja (beszélgetéssé alakítja) a nemzetpolitika fogalmát is, hiszen egyrészt nyelvi egy platformra hozza az azonos nyelvű használókat, másrészt megszámlálhatatlan további kisebb közösséget is teremt, létrehozva a nagyobb nemzeti (és nyelvi) közösségeken belül létező kisközösségi pluralitást, de a multikulturális, többnyelvű kisközösségek perspektívájában is hatalmasak a lehetőségei.** E hatalmas közösségi tablónak most elsősorban a nemzeti közösség és a kultúra viszonylatával foglalkozunk. A virtuális valóságra a „virtuális”, államoktól és földrajzi helytől független nemzetegyesítés sajátos platformjaként tekinthetünk, amelyben különösen nagy szerepe van a kultúrának, a kulturális diskurzusnak. Ha ebben a folyamatban a könyvtárról, mint nemzetpolitikai tényezőről beszélünk, akkor a kultúráról (információról) mint a nemzetpolitikát (műveltségileg, gazdaságilag) intézményesen egyaránt támogató szolgáltatási rendszerről kell diskurzust nyitnunk.

A nemzet fogalma hermeneutikai narratívában „önmagában” csak üres absztrakció, amelyet nem csak a politikai alrendszer szintjén szükséges a nemzet egyesítésének szempontjai szerint definiálni. E politikai nemzet fogalmi „redukciója” a kultúrát kell hogy jelentse, amely nem „szűkítést”, hanem a nemzetfogalom kitérését jelenti, mivel a kultúra, a kulturális ellátás rendszere, a kultúrának mind a szélesebb, mind a szorosabb értelmezési tartományát nyújtja.²⁰ A kultúra sajátos dimenziókban fejezheti ki egy nemzet politikai egységét, így az igazi műalkotásnak, „*a valamire műként való tekintés ismérvének*” az tekinthető, ha az ontológiai differencia ismérvei, (lét-létező) értelmezhető általa, ha a műalkotásban a „*létező igazsága lép működésbe*”.²¹ Az igazság felfedést, el-nem rejtettséget jelent. Az esztétikai érték fogalma tehát immanens, a létben feltáruló, amely a hermeneutika nyelvén azt jelenti, hogy a „*műalkotás a maga módján feltárja a létező létét. A feltárás a műben történik, s ez nem más, mint felfedés, azaz a létező igazsága. A műalkotásban a létező igazsága lép működésbe. A művészet az igazság működésbe lépése.*”²² A nemzeti kultúra hermeneutikai „köre” a nemzeti létezés létigazságait fedi fel. A de(kon)strukció ez esetben azonban távolról sem egyfajta „nihilista” diskurzus és metódus bevitelét jelenti a nemzet fogalmának és kultúrájának hermeneutikai megközelítésébe, hanem valójában a hagyomány és a tekintély (hermeneutikai értelmezésű) rehabilitációját. A diskurzusközpontú politikai

nemzet fogalmában helyet kell adni a kulturális pluralitásból fakadó sokszínűségnek, mi több, egy diszkurzív nemzetpolitikai praxist a kulturális sokszínűség tölthet meg igazán tartalommal. A kultúra, tágabb hermeneutikai és nemzetpolitikai kontextusba ültetve az igazág felfedője. A nemzeti kultúra hermeneutikai lényegét Babits fogalmazza meg: „*Az én szolgálatom: megőrizni népem legtisztább erkölcsi hagyományait, nem engedni, hogy az igazság szelleme elavuljon. A kezdődő barbárság lármája közt ébren tartani a lelkiismeret sajnó nyugtalanságát. Megóvni egy jobb idő számára az emberieség megvetett eszméit, a szellem és szabadság tiszteletét. Ezek a nemzet igazi szentségei. Ha őket az áradat prédájául engedjük, micsoda anyagi előny vígasztalhat? Akkor többé talán nem is nemzet a nemzet. (Csak tömeg, vagy állam.) S minden bizonynyal nem magyar a magyar!*”²³ Ahol tehát véget ér a nemzetegyesítés nyelvjátékokban kifejezhető politikai diskurzusa, onnantól indul a kultúra transzcendentált fogalmának tartalommal való kitöltése, redukciója, egy nemzet „hermeneutikai öneszmélése”. Ha a politikai alrendszer egyfajta alapként, „normatív diskurzusként” definiáljuk, akkor a kultúra – nemzetpolitikai szempontú – fogalmát a kulturális szabadság fogalmának megtöltésével hozhatjuk „helyzetbe”. A nemzetpolitika fogalmának absztrakt fenoménje a kultúra területén nyeri el eidoszát (fenomenológiai lényegét). A kultúra fogalmának fenomenológiai-hermeneutikai értelmezése össze tudja kapcsolni a mindennapiságot (ökonómikus, életteni-társadalmi folyamatokat) és a nem mindennapiságot, a „tulajdonképpeniséget”, vagyis a művészetet, azáltal, hogy a művészet megnyitja, felmutatja a létező létét. Mi az a fő közvetítő, egyben legáltalánosabb médium, amelyen keresztül a kultúra nemzetpolitikai szempontú redukcióját elvégezhetjük? A magyar nyelv, amely természetesen nem jelenti azt, hogy a „nyelven kívüli” kultúra, így például a táncművészet, zeneművészet, képzőművészet ne lenne legalább olyan fontos nemzetpolitikai tényező, mint mondjuk, az irodalom. Minden kulturális tevékenység alapja ugyanis a nyelvjátékon alapuló diskurzus, az értelmezés, a megértés és a dialógus körén alapuló kommunikáció, műbefogadás, alkalmazás. A nyelv azonban a lét tekintetében minden művészeti ágat felülír, hiszen „*a nyelv a lét háza*” – fogalmazza meg Heidegger, de a „*nyelvében él a nemzet*” axiómája talán még jobban rámutat az egy nyelvben élő etnikai közösség fakticitására. A lét szempontjából „*a nyelv a lét szónvá válása volt: költészet. A nyelv az az ősköltemény, melyben egy nép a létét köti meg. Megfordítva pedig: a nép nyelvének kialakítását az a nagy költészet kezdi meg, mely által valamely nép belép a történelembe.*”²⁴ A nyelv tehát: betörés a létbe. Mindez azt is jelenti, hogy egy nép addig van a történelemben, amíg a nyelve „élő” és költőileg (irodalmilag) is létezik. (Mi, könyvtárosok azt is hozzátehetjük, hogy amíg olvassák az adott nyelven keletkezett irodalmi szövegeket.) A nemzetpolitikának ezért alapvető eleme a nyelvpolitika. A nyelvben élő, a nyelv által kifejezett művészetre elsősorban áll Heidegger megjegyzése: „*A művészet [...] nem elsősorban azért mű, mert létrehozta, megcsinálta, hanem, mert az egy létezőben kikényszeríti a létet.*”²⁵ Ezzel ismét oda jutottunk, hogy a nyelvben kifejezett kultúra „erőszak-tevése”, esztétikai célja a nemzet együttes jelenvalóletének a „kikényszerítése”.

A „nyelven túli” kultúrához közelítve könnyebben értelmezhetjük a multikultúrát. A kultúra hermeneutikai interpretálása révén képesek vagyunk a nemzetpolitika nemzetállami és területelvű dilemmájának, dichotómiájának meghaladására. Gondoljunk csak például Bartók *Román népi táncok* című zongoraművére. Az egyetemesség, a multikulturalizmus, a nemzeti mibenlétet tökéletesen kifejezi ez a mű, hiszen magyarként, román népi motívumokat feldolgozva, egyetemes műremeket teremtett a zeneszerző. A kultúra, a kulturális másság „rendszerbe illeszthetőségének” dilemmái és ellentmondásai éppen a

kultúrafogalom dinamizmusából, pontosabban a modernitás kulturális dinamizmusából fakadnak. Kultúrák találkozása elvben megtermékenyítő is lehet, elsősorban a kultúra magas szintjén; a mindennapi szokásvilág kultúrája azonban sokkal nehezebben alakítható. Ezek tükrében kell újragondolnunk a multikulturalizmus – nemzetpolitikára is kiható – téziseit. A multikultúra fogalma mára az egyik legátideologizáltabb fogalom lett, amelyvel a társadalomtudomány és a politika operál és manipulál. A multikulturalizmushoz kapcsolódó kritikai elméletet dolgozott ki nemrégiben egy izraeli kutató, Liav Orgad, aki a *The Cultural Defense of Nations – A Liberal Theory of Majority Rights* című új könyvében arról ír, hogy „[...] az egyik problémát az jelenti, hogy a multikulturalizmus fogalma az utóbbi évtizedekben jelentősen átalakult. A multikulturalizmus eredetileg elsősorban a nemzeti kisebbségek kulturális sajátosságainak megőrzését célozta, nem pedig az újonnan bevándorlókéét. E mögött az az elgondolás húzódott meg, hogy a nemzeti kisebbségek (mint az őslakos indiánok az Egyesült Államokban vagy a baszkok és katalánok Spanyolországban) egy olyan állam polgáraiként kell élnenek, amely eleve adott volt számukra, nem ők döntöttek arról, hogy az állam polgárai lesznek. A mindenkori bevándorlók azonban egy előre meghatározott helyre költözésükkel emellett is döntöttek, hogy milyen kulturális értékek mentén szeretnék folytatni életüket.” A nemzetpolitikát magát is érintő fogalmi dilemmáira, alapkérdésére – a nemzetpolitika önálló szakpolitika vagy szakpolitikák kerete, „vezérlő elve” – is röviden kitekintve, föl kell építeni a nemzetpolitika, geopolitika, kultúrpolitika (és annak részeként a könyvtárpolitika) komplex fogalmi-intézményes normarendszerét, informális közösségi-intézményes hálóját, amely a magyarság sajátos helyzeténél fogva a könyvtártudomány számára különösen fontos, izgalmas és felelősségteljes feladat. Több tényező is bonyolítja a kutató helyzetét a téma kifejtésében. Egyrészt a történelmi Magyarországról nem lehet beszélni Kelet-Közép-Európa sajátos regionális és történelmi helyzetét nem alapul véve, amely sajátosan illeszkedik az Európai Unió politikai rendszerébe, valamint a globalizáció még tágabb, újban egyre fokozódó (migrációs, ökológiai) problémáiba. Másfelől a nemzetegyesítés kulturális-nemzetpolitikai ellentmondásának is felfogható az, hogy a határon túli és a szörványmagyarság „határon átívelő”, közjogi eszközökkel történő nemzetpolitikai egyesítése – a nemzetállami koncepcióval „szemben” – egy államok feletti politikai struktúrában adott esetben hatékonyabban működhet, hiszen a „határon túliság” ontológiai szempontjait csak egy ilyen nemzetközi konstrukcióban lehet hatékonyan érvényesíteni.²⁶ A magyar nemzetállamiság belső, történelmi-ontológiai ellentmondása tehát a többség-kisebbség, a területileg egységes, „homogén” nemzetállami vs. heterogén, határon túli, multikulturális területek, regionális politikai preferenciáinak kettőségében áll. Az unión kívüli – egyben határon túli – területek geopolitikai problémája a globalizációs erővonalak között is fönnáll. Az euroatlanti együttműködési térben Magyarország szituáltsága, pozicionáltsága, a történelmi előzmények és a jelenkor aktuális kihívásai (migráció, terrorizmus) miatt is rendkívül komplex erő- és „határvonalakat” jelent. Három – nemzeti, uniós, globális – politikailag és földrajzilag részben átfedett „alstruktúra” metszetében kell tehát kultúráról, specifikusan könyvtárügyről, intézményesített kultúraátadásról, ezek nemzetpolitikai, európai uniós, globális összefüggéseiről beszélnünk, ha a sajátos magyarországi viszonyokat ezen a kiterjesztett horizontokon vizsgáljuk. Ezen belül magát a nemzetpolitikát is több oldalról kell megvilágítanunk ahhoz, hogy hatékony lehessen a kulturális önazonosság és nemzetegyesítés aktsaiban. Mindhárom „terület” önmagában és egymásra vetítve is összetett, változó, konfliktusos „zónát” takar, akár a történelem távolabbi, akár a jelenkor

kurrens problémáira fókuszálunk, különösen, ha mindennek multikulturális dimenzióit is vizsgáljuk. **A magyar könyvtári rendszer**, amely tehát felettebb komplex és bonyolult (nemzetközi) helyzettel együtt élő, sajátos hálózati-ágazati intézményi struktúrában működik, **a multikultúra és a nemzeti kultúra közötti dialógus elmélyítése mellett az egyetemes kultúrára is fogékony, ezek között preferenciális súlypontokat, szintéziseket megteremteni tudó könyvtárosokat kíván. A könyvtári hálózatok, elsősorban a nemzeti könyvtárakon keresztül megvalósuló nemzetközi könyvtárközi kölcsönzési, dokumentumcsere- és információ-szolgáltatási háló ugyanakkor sajátos, „globális” intézményrendszerre szélesíti a különféle könyvtártípusok lokális alrendszereit.** Nagyon leegyszerűsítve: aki a könyvtári intézményrendszer bármely földrajzi és strukturális szintjén belép egy könyvtár szolgáltatás körébe, az egyszerre a világ összes könyvtárából kérhet dokumentumokat, információkat. (Ez a világháló egyik ontológiai ismérve is egyébként, és ebből a szempontból a webes jelenlétnek könyvtári létmódot tulajdonítanunk!) Ez a funkcionális és strukturális viszonyrendszer azzal is meg van bonyolítva, hogy a könyvtári-intézményi hálózat maga is (részben) az internetes hálózatokon keresztül lesz tartalomszolgáltatóvá, amely más módon és más ontológiai „szinten” is közelíti egymáshoz a közgyűjteményi ágazati rendszereket és az egyéb tartalomszolgáltatókat. Korunk emberének – a heideggeri terminológiát parafrázálva – a „könyvtárban-lét” az egyik fontos létmódjává lett, éppen a webes, virtuális jelenvaló-lét „könyvtári” lényegénél fogva. Ma már minden internethasználó „könyvtáros” is, abban az értelemben, hogy előállít, megoszt, archivál, elérhetővé-kereshetővé tesz („feldolgoz”) és természetesen maga is keres tartalmakat. Az interneten való létezés (Web2) ma már nincs meg ezek nélkül a „könyvtári” funkciók nélkül.²⁷

Nézzük meg közelebbről, hogy e többsíkú használói, geopolitikai, szakmai, intézményi horizontok, feladatok és szükségletek metszeteiben hol kristályosítható ki egy Kárpát-medencére általános érvénnyel megfogalmazható könyvtári-kulturális „nemzetpolitikai minimum”. Hogyan járul hozzá a Kárpát-medence fiatal magyar könyvtárosainak együttműködése, egyúttal az intézmények közötti informális, baráti kapcsolati-együttműködési rendszer, a könyvtárak együttműködési rendszerének kiépítéséhez. Egyáltalán, melyek a könyvtári együttműködés rendszerének nemzetpolitikai, könyvtár politikai specifikumai, kritériumai, kapcsolódási területei? A téma további kibontásaként a posztmodern politika- és könyvtártudományi közelítésben szeretném összefoglalni azokat a megállapításokat, amelyek egy hermeneutikai könyvtárfogalom fogalmi kritériumrendszerében a posztmodern (diszkurzív) könyvtártudomány téziseit jelentik. Törekvésünk abban összegezhető, hogy a diszkurzív politikatudományt és a diszkurzív (hermeneutikai) könyvtárfogalmat összekapcsoljuk nemzetpolitikai perspektívában. A diszkurzív (hermeneutikai) politikatudomány azon a ricoeuri megállapításon alapszik, hogy a „szöveg miként lehet alapja és tárgya nemcsak hermeneutikai elemzéseknek, hanem társadalomtudományi vizsgálatoknak is.”²⁸ A hermeneutikai társadalomtudomány lényege, hogy a megértő társadalomtudomány helyett értelmező társadalomtudományokra van szükség, hogy a megértést immár a hermeneutika kontextusában használjuk a társadalomtudományi gondolkodásra is. A társadalom, a nemzet ebben a kontextusban szöveggént, szövegvalóságok különböző szintjeként értelmezendő. Mochael Oakeshott felfogásában a szövegnek, a nyelvjátékoknak a priori konstituáló szerepük van „a politikai valóság létrejöttében, fennmaradásában és változásában.”²⁹ A diszkurzív politikai valóság beszéd- és szövegközpontúsága nyilvánvalóan csak

valamilyenféle demokratikus politikai-társadalmi rendszerben jöhetett létre és maradhat fenn. A vitán, beszélgetésen, dialóguson, polémián alapuló politikai rendszerek a politikai értékeket, interpretációkat a politikai tartalmú nyelvjátékokon keresztül manifesztálják, ahogy az értelmezés és a megértés kérdései is a nyelv politikai diszkurzív artikulálásától függnék. Sokan nekem szegezhetik a kérdést, hogy a mai világban hogyan létezhet politikai diskurzus, hiszen szinte kiüresedett a politikai diskurzus természete – „mindenki mondja a magát” –, amely nemhogy az „átjárhatóságot” (a polémiát), de a nyelvi reflexiókat is jelentősen leszűkíti. A politikai és nyelvi kulturáltság nyilvánvalóan nagy mértékben összefügg azzal, hogy milyen természetű – és nem utolsósorban színvonalú – politikai diskurzus alakulhat ki egyáltalán. Hermeneutikai értelemben a politikai tér, ahogy a társadalom bármely jelenségének szövegvalósága, diszkurzív (vita) jellegű, tehát egy a priori műfaji-nyelvi adottság. A diszkurzív, hermeneutizált nemzetpolitika kísérlete azért van nehéz helyzetben, mert egyáltalán a nyelvi ténye (léte) sem mindenki számára elismert, ahogy például a kultúr-, gazdaság-, vagy éppen egészségpolitika fogalmi diskurzusai, szövegvalóságai evidenciaként léteznek. Sokan, leginkább politikai-világnézeti megfontolásokból, eleve gyanakodva tekintenek egy önálló nemzetpolitikai szakpolitikára, ami helytelen, bár kétségkívül érthető, hiszen a nemzetpolitikai diskurzus szövegvalóságának hagyománya számos, politikailag lejárátódott, „kirekesztő”-metafizikai, absztrakt fogalmi konstrukcióktól terhelt. Ez azonban nem lehet ellenvetés arra nézve, hogy egy hermeneutikai szempontú nemzetpolitikai kísérletnek ne adjunk esélyt. Egy olyan nemzetpolitikai diskurzusnak, amelyre talán ma még nem érett a politikai rendszer minden résztvevője, szereplője, de olyan lehetőségekkel kecsegtet, amelyek szélesebb platformon, új szempontok szerint fogalmazhatják újra a nemzetpolitika pozícióit. Amikor tehát 2010-től új nemzetpolitikai fordulatról beszélünk, akkor egyszerűen már az a tény, hogy beszélünk róla, hogy egyáltalán önálló, csak rá jellemző nyelvi toposzokkal illetjük, már a diszkurzivitás főnállását, a téma előzetes megértését mutatja. Azzal, hogy valamit nyelvi-leg kitüntetett helyzetbe hozunk, szavakkal illetjük, már az előzetes megértéssel kecsegtet bennünket. A diskurzus léte a nyelvben él, és abban is kezdődik. A politikai diskurzusok közül a nemzetpolitikai diskurzusok kitüntetett helyet foglalnak el mind politikailag, mind hermeneutikailag, köszönhetően éppen annak, hogy a nemzetpolitika fogalmi besorolása körüli nem-egyértelműség a hermeneutika értelmezési horizontján, a különböző interpretációs mezőben oldható fel. Hogy miként helyezhetjük a posztmodern diszkurzív térbe a nemzetpolitikát, azt egy politikai beszéd diszkurzív nemzetpolitikára érvényesnek tekintett jelentésrétegével illusztrálom. A 2015-ös „kötcei beszédben”³⁰ van egy érdekes részlet, amely a hagyományos nemzetpolitikát a nyelvi valóságában szeretné destruálni azért, hogy új fogalmakkal hódítsa meg a fiatalabb korosztályokat e terület fontosságának. A nemzetpolitika távlatairól, egyáltalán tényéről, merőben új hangvételű úgy beszélni, hogy *„A rossz hírem az, hogy mikor ezt csináljuk, a következő szavakkal kell jellemezni: modern, cool, trendi, szecci, fancy. Ha a mindennapi patriotizmust azon a szinten próbáljuk művelni nyelvi is, ahogyan mi itt beszélünk egymással, arra, hogy stilszerű legyek, kereszket is vetethetünk. Ez a dolog a fiatal nemzedékről szól.”* A beszéd e része elementárisan utal arra, hogy amilyen nyelven szólalunk meg a politikai diskurzusokban, az egyben ki is jelöli az adott diskurzus irányát, a kommunikáció célcsoportját. Igazából a kommunikáció kifejezést legalább annyiszor le kellett volna írnom e tanulmányban, mint a diskurzus, illetve a hermeneutika szavakat, hiszen Gadamer nyelvfelfogásának egyik fő aspektusaként a nyelv kommunikatív jellegét emel-

hetjük ki. Tehát ahol diskurzus, beszélgetés van, ott magától értetődően kommunikáció is van. Az is igaz azonban, hogy a kommunikáció fogalma Gadamer és a hermeneutika szempontjából nem társadalomtudományi, (kommunikációelméleti), hanem elsősorban a nyelv és a megismerés (értelmezés és megértés) folyamataihoz köthető teória.

Hálózatiság a társadalomban, a könyvtári intézményrendszerben és a kultúrában

A kultúra nemzetpolitikai és hermeneutikai dimenziói mellett vizsgálni kell a kulturális ellátás intézményi sajátosságait is a régióban. Rendkívül izgalmas, ahogy már korábban is utaltam rá, hogy a könyvtárak területi és ágazati hálózati szerkezete egy új típusú (társadalmi és informatikai, digitális) hálózatiság kontextusában, és részben maga is ebbe a hálóba „bonyolódva”, felfejlődve szolgált. De éppen talán a szolgált szó helyett úgy is fogalmazhatnánk, hogy sajátos közösség-szervező, „közösségvezérelt”³¹ erőként és diskurzusként jelenik meg mind a fizikai, mind a virtuális térben. A könyvtári intézményrendszer hálózatisága bonyolult „egymásba átmenésben” van jelen a virtuális és valóságos hálózati társadalom kapcsolathálóban élő tagjaival, kulturális intézményeivel.³² A hálózatiság adta közösségi, logisztikai, humán erőforrásbeli előnyök a könyvtári struktúrában már történetileg jóval korábban involválódtak. Sajátos áramlástervek (Castells) alakultak ki a könyvtárak között, igaz, elsősorban a dokumentumokra és a humán erőforrásra értve. (Városi könyvtári hálózatok rugalmas hálózati munkaerő-áramoltatása stb.) Érdekes kutatási téma lehetne a hálózati társadalom és a könyvtári hálózatok társadalom- és könyvtártudományi (-történeti) összehasonlító, bővebben kifejtett elemzése.

A kulturális alrendszer egyik fontos további alrendszere a könyvtári intézményi hálózat, amely politikai, regionális közösségektől, földrajzi helyzettől függetlenül egy sajátos „belső”, ágazati, hálózati szolgáltatási struktúrában működik. A Kárpát-medence helyi kultúráinak heterogenitása, multikulturális komponensei visszatükrözik a történelmi együttélés hol nehezebb, hol barátiabb állomásait. Magyarország és a könyvtári hálózatok sajátos, kettős, geopolitikai-intézményes helyzetéből, strukturáltságából, feladataiból tehát az következik, hogy egyszerre kell az együttműködés, a komplexitás, a helyi, az egyetemes és nemzeti kultúra, a népi kultúra egymásra rétegződéseinek, elegendőek egyensúlyát, értékhierarchiáját, a könyvtárügy immanens preferenciáit egyensúlyi helyzetbe hozva az európaiság-magyarság politikai és még tágabb horizontján megvalósítva a kulturális szolgáltatás közösségvezérelt intézményes és nemzeti(ségi) közfeladatainak ellátását. A kultúra sokszínűsége, a különféle kulturális tevékenységek, hagyományok, intézményi hálók sajátos metszetben erősítik a regionális, Kárpát-medencei, uniós és globális integráció és önazonosság dichotómiáján alapuló fenntarthatóság szempontjait. Egy nemzet, egy nemzetiség tehát a politikai közösségeken túl a kultúrán keresztül (is) definiálja önmagát. Különösen abban az esetben igaz ez, ha a kultúrának nemcsak a szorosabb fogalmi definíciós, hanem a tágabb értelmezési horizonton is adunk nemzetpolitikai és értékképző szempontokat. Nem nehéz belátnunk, hogy a könyvtár ebben a kulturális alrendszerben igencsak előkelő helyet kell hogy elfoglaljon, hiszen még ma is a legnagyobb hálózati intézményi struktúrával bír, a kulturális ellátórendszer szinte minden településen megjelenő alapintézménye. A 2014-2020 közötti könyvtári stratégia úgy fogalmaz, hogy „a könyvtári rendszer egésze alkalmas a nyilvánosságra hozott információknak, felhalmozott tudásnak, valamint műveltségnek a mindenki számára a lakóhelyétől és településtípustól független, egyenlő esélyű

hozzáférhetővé tételére, elősegítve ezzel a különböző területek versenyképességét, növelve az esélyegyenlőséget, és segítve a leszakadó térségek és csoportok felzárkózását.”³³ A könyvtári ellátórendszer hálózatisága arra is jó tudományos kiindulópont, hogy a könyvtár közösségi tereit nemzetpolitikai szempontú és célú diskurzusnak vessük alá. A könyvtárnak, mint közösségi térnek a kutatása a tértudomány elmúlt 25-30 évének társadalomtudományi „emancipációjához” köthető, amelynek során a társadalomtudományok felfigyeltek az építészeti belső terek dekonstrukciójában rejlő társas és egyéni térhasználati reprezentációk manifesztációinak kutathatóságára. A könyvtár teljességgel „fennállásának és legújabb építészeti trendjeinek jogán” került bele a térről szóló társadalomtudományos diskurzusba, hiszen a könyvtár mint „harmadik tér”³⁴ magától értetődően szolgáltatta azt a térbeli és társadalmi-közösségi közeget, ahol a kulturális ellátó funkciók mellett egyfajta társadalmi-kulturális, közösségi diskurzus is megvalósul. A Kárpát-medencei régió sajátos multietnikus, multikulturális, többdimenziós, több szempontból átfedett politikai rendszerei, közösségei felé fontos kritérium az egymásrautaltság, az együttműködés elkerülhetetlenségéből adódó politikai-kulturális együttműködés megvalósítása, a folyamatos párbeszéd egymás között, (kulturális) érdekérvényesítés kifelé.³⁵ Egy ilyen „szimpózium” és együttlét, amelyet a Kárpát-medencei fiatal könyvtárosok számára szerveznek évről évre, fontos kapocs, diszkurzív közeg a magyar közösség kulturális egységének reprezentálásához, a helyi kulturális sajátosságokkal színesített „könyvtári együttműködés rendszer” elmélyítéséhez.

„Hermeneutikai” zárszó

A kultúrát, a kulturálódást, és ehhez kapcsolódóan a kulturális intézményrendszert, így a könyvtárat, Heidegger után szabadon, hermeneutikai kontextusban „erőszak-tevésként”, „föltörésként” interpretálni „szokatlannak”, merésznek tűnő koncepció és nézőpont a nemzetpolitika kulturális-könyvtári dimenzióját, feladatait tekintve. Szokatlansága abban áll, hogy a hermeneutikai-fenomenológiai szótárat még nem ismerjük annyira széleskörűen, hogy előítélet-mentesen alkalmazzuk a kultúrára, könyvtárra, nemzetpolitikára. Írásom így kettős irányban kívánt szellemi kísérletet bemutatni: a kultúra és az azt közvetítő kulturális intézmények ebben az „erőszak-tevésben”, a „létező” műalkotásban benne rejlő igazságot – el nem rejtettségét – hordozzák. A művészetben (műalkotásban) lévő ontológiai differencia a létező létének megnyitásában, a lét „föltörésében” a nyelv, mint logosz a priori igazságait mutatja fel. A kultúra tehát „lét”-igazságokat tár föl, elsősorban a nyelv által. A nyelvi érintkezés diszkurzív platformjai a nemzetközösség fogalmát is hermeneutikai értelemmel ruházzák fel. A nemzet, fizikai-földrajzi jelenvalóságán túl, virtuális értelemben is „van valahol”, amely közösségi együttes jelenvalóltében a diskurzus, a beszélgetés lesz a nemzeti közösség ontológiai bázisa.

A Kárpát-medencei könyvtárosok együttműködése, informális hálója, ahogy a könyvtárak létorientáló szerepe, elengedhetetlenül fontosak a magyarság létének „feltörésében” a kultúra és a magyar nyelv segítségével. A lét feltörését, az erőszakot (más szóval a destrukciót) a mai globális világban a migráció valósítja meg azokban az országokban, ahol a kultúra és a civilizáció már olyan fokú létvesztésben egzisztál, hogy nincs társadalmi esély a lét helyreállítására. A magyar kultúra létében elsősorban és különösen is „irodalmi”, hiszen a nyelv, mint logosz, vagyis „összegyűjtés” egyben a megmaradás feltétele is. A nyelv összegyűjtő horizontja, ahogy a nemzeté is, ma már sokkal kiterjedtebbé,

egyben komplexebb szövegvalósággá szélesedett. Az ontológiailag másképp mutatkozó nemzeti közösségeknek a metafizikai-történeti kultúr- és könyvtárfogalom már semmi esetre sem lehet adekvát kultúráközvetítő platform. A nemzeti nyelv mint logosz, mint összegyűjtés nem „halott” szövegek átadásában működik, hanem élő, kreatív szövegvalóságokban, diskurzusokban, ahogy a könyvtár is. **A dokumentumok (információk) összegyűjtésén-szétsugárzásán alapuló kultúráközvetítő modell mellett az élő nyelvi valóságban, beszélgetésben kiteljesedett könyvtári létmód fontos komponense a könyvtárfogalom kiterjesztésének,** a metafizikai könyvtár destruálásának. A „történeti könyvtár” megdöntése azonban nem a fizikai állományapasztásban ölthet testet, hanem a kreatív szövegvalóságok kiterjedésében, a könyvtár újrafelfedezésében. A szövegek, szövegvalóságok által „összegyűjtött” nemzeti közösségek létmódja „könyvtári” lesz, még akkor is, ha a könyvtár már teljesen másképp fog mutatkozni e fakticitásban. A magyarság egzisztenciális „határhelyzeti” léte, elhelyezkedése a történelmi események fenyegetettségében – ahogy olyan sokszor a történelem folyamán – a „halálhoz-való lét” (Sein zum Tode) kihívásában, a „halálhoz való előrefutásban” szembesítik a magyarságot a kultúra és a nyelv fontosságával. Az „elvont” filozófiai igazság itt konkrétá válik: a lét (a nyelv) és a kultúra egybeesik a magyarság megmaradásának évszázados parancsával.

JEGYZETEK

1. Kertész Imre: A stockholmi beszéd. Bp., Magvető, 2002.
2. A heideggeri fakticitást úgy lehet értelmezni, amely egyesíti a történelmi és egzisztenciális itt és most konkrétságát és az emberi ittlét létszerkezetének strukturáltságát.
3. E nemzetpolitikai diskurzus egzisztencialista interpretációjában célszerű és ésszerű kihasználnunk a határhelyzet filozófiai terminológiájának absztrakt és konkrétabb értelmét.
4. Az analogizálás, könyvtárakra vonatkoztatott „gondolattársítás”, amely félreérthetetlenül utal a Nemzeti Együttműködés Rendszerére (NER), már korábban, a NER létrejötte után nem sokkal eszembe jutott. Akkortól foglalkoztat a gondolat, hogy milyen diskurzusban lehetne a Nemzeti Együttműködés Rendszerét könyvtár politikai szintre, majd a könyvtárügyet nemzetpolitikai szintre hozva megfogalmazni, hermeneutikailag becsatornázni a könyvtárügynek a 2010-es politikai fordulat utáni szerepkörét. A „Könyvtár, ami összeköt” programot mintha ennek a diskurzusnak a szellemi kidolgozására hozta volna elem a sors.
5. Sörény Edina: A könyvtári stratégia céljai 2014-2020. http://mke.info.hu/konyvtarvilag/files/2013/08/A-k%C3%B6nyvt%C3%A1ri-strat%C3%A9gia-c%C3%A9ljai-2014-2020_Soreny-Edina.pdf
6. Vö.: Evolúciós pszichológia nézőpontjai a kapitalizmus egyenlőtlenségeinek magyarázataiban: Csányi Vilmos: Fékevesztett evolúció. Megszaladási jelenségek az emberi evolúcióban. Bp., Typotex, 2010.
7. Idézi Fehér M. István: Valóság és virtualitás: a virtuális könyvtár valósága. =: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2015. 7-8. sz. 3-24. p. A „Heimat” kifejezést Fehér M. István professzor fűzte hozzá értelemkiegészítőnek, amely eredeti német szó valójában itt egy sokkal „patetikusabb” jelentésárnnyalattal is bír: haza, ott-hon.
8. Idézi Smid Róbert: Ember, mi végre? = Alföld, 2011. 1. sz. 37-76. p.
9. A könyvtár hermeneutikai fordulatának téziseit már több helyen, elsősorban itt a 3K lapjain kifejtettem. Jelen esetben azt a heideggeri olvasatot értem hermeneutikai (és egyben fenomenológiai) fordulatnak, amely a fenomenológiai redukciót a létezőnek a léthez történő „vissza-

vezetésében” látja. Így jutunk el a könyvtár fenomenológiai redukciója során a szöveghez, az íráshoz. Ahhoz az íráshoz, amely a mai hermeneutikai diszkurzív szövegvalóságot, a könyvtár diszkurzív szövegvalóságát a közösségi felületek szövegein keresztül értelmezi.

10. Gadamer, Hans-Georg: *Mensch und Sprache*. Idézi: Görfölv Balázs: *Hans-Georg Gadamer művészet- és költészetfelfogása*. Bp., Balassi Kiadó, 2016.
11. Uo.
12. Az „erőszak-tevés” ebben a kontextusban a létezőnek a lét felé történő hermeneutikai redukcióját jelenti.
13. Hermeneutikáin itt és máshol az egzisztencialista hermeneutika ágát értem.
14. A kultúrnemzet metafizikai fogalma elvben ellentmond a hermeneutikának, mégis van értelme kultúrnemzetről beszélnünk hermeneutikai kontextusban, mint diszkurzív, „beszélgető” nemzetről.
15. Nyilvánvaló, hogy az írást nem lehet az olvasással szembeállítani. Itt destruktív elvről van szó, amely mindenkit íróként képzel el, amely egy magasabb hermeneutikai-interpretációs szintet is képvisel.
16. Gadamer, Hans-Georg: *Semantik und Hermeneutik*. Idézi: Görfölv Balázs: *Hans-Georg Gadamer művészet- és költészetfelfogása*. Bp., Balassi Kiadó, 2016.
17. Hermeneutikáról szóló diskurzusokban releváns vitatéma, hogy a hermeneutika hogyan viszonyul az írás vs. szóbeliség kérdéséhez. Egyes értelmezések szerint (Lásd: Fehér M. István: *Szóbeliség, írásbeliség, hermeneutika. (Hermeneutika és nyelvfilozófia) = Világosság*, 2008. 6. sz. 25-48. p.) a hermeneutika pozíciójából értelmezve az értelemközvetítés fő formájaként a beszédet, beszélgetést tünteti ki; az írásbeliség jelenségéhez kritikusan viszonyul. Másrészt Donatella Di Cesare szerint (Donatella Di Cesare: *Gadamer- Gadamer. Ein philosophisches Porträt*. Tübingen, Mohr Siebeck, 2009.) a két terület egyenrangú, az egyik a másikra átvihető.
18. Természetes, hogy egy inter- és multidiszciplináris könyvtártudományi írásban nem lehet kellő részletességgel kifejteni sem a nemzetpolitika, sem a diszkurzív politikatudomány téziseit. Megelégszünk azzal, hogy a diszkurzív politikatudományból a hermeneutikai könyvtárfogalmat érintő analógiákat, megfeleltetéseket, áthallásokat igyekszünk bemutatni, hogy eljussunk tárgyunkig, a könyvtáraknak a nemzetpolitikában játszott szerepük hermeneutikai értelmezéséhez. A téma iránt részletesebben érdeklődők számára Szabó Márton könyveit tudom javasolni tanulmányozásra.
19. Bár Heidegger filozófiájában (és esztétikájában) a szubjektum-objektum viszony meghaladása miatt nincs relevanciája „elméletéről és gyakorlatról” beszélni, a Gadamer által domesztikált heideggeri filozófiának a gyakorlati „megvalósulását” a megértett, értelmezett szövegek által keltett „cselekvési” mechanizmusokban vélem tételezni.
20. A kultúrának közkeletűbb meghatározása, paradox módon a szűkebb kultúrafogalom, míg valójában tágabb jelentéshorizontban minden emberi tevékenység minőségét, a teljes jelenlétet is jelöl. Így beszélhetünk nemcsak zenekultúráról, de például vezetés-kultúráról, testkultúráról is.
21. Heidegger, Martin: *A műalkotás eredete*. Bp., Európa, 1988.
22. Uo.
23. Babits Mihály: *Keresztül-kasul az életemen*. Bp. – Nagyváradi, Pesti Szalon – Analóg Kft, 1993.
24. Heidegger, Martin: *Bevezetés a metafizikába*. Bp., Ikon Kiadó, 1995
25. Uo.

26. Félreértés ne essék: nem egy Európai Egyesült Államok mellett török lándzsát, hanem a nemzetek Európájának hatékony együttműködése mellett.
27. Azt természetesen távolról sem állíthatjuk, hogy a laikus felhasználó és a könyvtáros (internetes) tevékenységei között ne lenne különbség, hiszen a könyvtár által előállított, megosztott, szolgáltatott információk, tartalmak egy sokkal magasabb szinten csatlakoznak be a web életébe, nem beszélve az információkeresés sokkal differenciáltabb, személyre szabottabb könyvtári lehetőségeiről.
28. Szabó Márton: A diszkurzív politikatudomány alapjai. Bp., L'Harmattan Kiadó, 2003.
29. Uo.
30. Orbán Viktor miniszterelnöknek 2015. szeptember 5-én, Kötcsén elmondott beszéde. <https://vastagbor.atlatszo.hu/2015/09/17/a-vagatlan-kotcsei-beszed/>
31. A téma nemzetközi könyvtártudományi fejleményeiről lásd Kovácsné Koreny Ágnes előadását és írását a Magyar Könyvtárosok Vándorgyűlésén elhangzott anyag kapcsán: http://libriariandbd.blogspot.hu/2016/07/konyvtar-es-kozosseg-2-resz-szukseget_11.html
32. A virtuális valóság a teljes közgyűteményi spektrumot, de tágabban az egész kulturális szférát közelíti egymáshoz.
33. http://mke.info.hu/konyvtarvilag/files/2013/08/A-k%C3%B6nyvt%C3%A1rstrat%C3%A9gia-c%C3%A9ljai-2014-2020_Soreny-Edina.pdf
34. Oldenburg, Ray: Celebrating the third places. New York, Marlowe & Co, 2001.
35. A Visegrádi 4-eknek az Európai Unió belüli egyre növekvő politikai szerepük, együttműködésük mellett a kulturális együttműködés terén is új egységet, együttműködési fórumot kell teremteniük.

2017 – Arany János Emlékév

2017-ben ünnepeljük Arany János születésének kétszázadik évfordulóját.
Ezt az esztendőzt az Országgyűlés és a Magyar Tudományos Akadémia
Arany János Emlékévként nyilvánította.
Az emlékév fővédnöke Lovász László, az MTA elnöke.

Az emlékév rendezvénysorozata 2017. március 2-án kezdődik Nagyszalontán,
majd május elején tudományos ülésszakkal folytatódik az MTA közgyűlésén.
Ősszel Debrecen és Nagykőrös, majd ismét Budapest lesz
a legfontosabb ünnepségek helyszíne. Kiállítás lesz látható többek között
Nagyszalontán, Nagykőrösön, Budapesten a Petőfi Irodalmi Múzeumban,
az MTA Könyvtár és Információs Központban, valamint
az Országos Széchényi Könyvtárban.

Az Arany János emlékbizottság
e-mail címe: bicentenarium@gmail.com;
székhelye: az MTA Bölcsészettudományi Kutatóintézetének Irodalomtudományi
Intézete, 1118 Budapest, Ménesi út 11-13.